

УДК 346.12+346.5

DOI <https://doi.org/10.33216/2218-5461/2023-45-1-101-110>

ГАРАНТІЇ ПРИ ЗАПРОВАДЖЕННІ СПЕЦІАЛЬНИХ РЕЖИМІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ: ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ПІДХОДІВ ДО РОЗУМІННЯ

Серебряк С. В.

GUARANTEES WHEN IMPLEMENTING SPECIAL ECONOMIC REGIMES: RECONSIDERING APPROACHES TO UNDERSTANDING

Sieriebriak S.

Стаття присвячена проблематиці визначення змісту державних гарантій для суб'єктів господарювання при запровадженні спеціальних режимів господарювання. Автором детально висвітлено та проаналізовано систему нормативно-правового забезпечення гарантування прав суб'єктів підприємництва як у цілому, так і у зв'язку із запровадженням спеціальних режимів господарювання. В умовах повномасштабної війни на території України, враховуючи прогнозовано складний повоєнний період відновлення для економіки нашої держави, саме механізм державних гарантій є тим «спусковим гачком», який може вивести економічну систему на довоєнний рівень. На підставі аналізу господарського законодавства, праць українських дослідників – спеціалістів у зазначеній сфері, фактичного становища суб'єктів господарювання в умовах сьогодення, а також кореляції ефективності запровадження спеціальних правових режимів господарювання зроблено висновки про необхідність перегляду окремих підвалин господарського законодавства.

Автором наголошено на важливості переосмислення системи державних гарантій прав суб'єктів господарювання як щодо здійснення підприємницької діяльності в цілому, так і у сфері функціонування спеціальних режимів господарювання. Запропоновано виробити чітку стратегію запровадження тих чи інших видів спеціальних режимів господарювання у повоєнний період. Також важливим є вивчення ефективності тих чи інших державних гарантій та їх вплив на функціонування спеціальних режимів господарювання, і особливо на зростання обсягів іноземних інвестицій.

Виявляються вади нормативно-правового регулювання в українському законодавстві: відсутні визначення основних понять та їх закріплення на законодавчому рівні. Запропоновано внесення змін до законодавства у цій сфері, зокрема, щодо удосконалення механізму запровадження державних гарантій.

Ключові слова: правовий режим; спеціальний правовий режим; державні гарантії; суб'єкти господарювання; підприємництво.

Висвітлення проблеми в загальному вигляді і її зв'язок із важливими науковими практичними завданнями. Підприємницьку діяльність неможливо здійснювати без залучення і використання фінансових, трудових, інформаційних, природних та інших ресурсів. Тому для забезпечення рівних

умов розвитку суб'єктів підприємницької діяльності, незалежно від обраних ними організаційних форм, держава гарантує усім підприємцям рівні права та рівні можливості для залучення цих ресурсів.

Державні гарантії в Україні поділяються на загальні та майнові. Загальні полягають

у тому, що держава гарантує всім підприємцям незалежно від вибраних ними організаційних форм підприємницької діяльності рівні права і створює рівні можливості для доступу до матеріально-технічних, фінансових, трудових, інформаційних, природних та інших ресурсів.

Держава законодавчо забезпечує також свободу конкуренції між підприємцями, захищаючи споживачів від проявів конкуренції і монополізму в будь-яких сферах підприємницької діяльності.

Проте очевидним є невідповідність законодавства реаліям сьогодення. Звичайно, що потрібне вироблення єдиних підходів щодо надання державних гарантій тим підприємцям, які працюють в умовах функціонування спеціальних режимів господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано вирішення даної проблеми та на які спирається автор. Поняття спеціального режиму господарювання знайшло своє відображення у роботах А. В. Балян, А. Г. Бобкової, О. М. Вінник, О. Р. Зельдіної, Р. І. Зименкова, Ю. В. Макогона, В.К. Мамутова, А. В. Матвєєвої, В. І. Пили, О. П. Подцерковного, Л. В. Таран та ін. У їхніх роботах досліджені як теоретичні питання змісту, ознак та видів спеціального режиму господарювання, так і проблеми функціонування різних видів спеціальних режимів господарювання, наприклад, спеціального режиму інвестиційної діяльності, спеціального режиму інноваційної діяльності тощо. Питанням функціонування окремих спеціальних режимів господарювання присвячені наукові праці О. Анісімової, О. Зельдіної, О. Маричевої, В. Пили, В. Письмака, Г. Рум'янцевої, О. Сиволап, В. Устименка та ін., в яких доведена роль спеціальних територіальних господарських утворень в активізації чинників регіонального розвитку, розглянуті особливості процесу управління інвестиційною діяльністю підприємств в умовах

вільних економічних зон і територій пріоритетного розвитку, досліджені питання законодавчого, митного та фіскального регулювання, а також досліджені питання правового забезпечення діяльності на окремих ТПР.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Низка вчених (як юристів, так і економістів) займалися дослідженням змісту спеціального правового режиму господарювання та окремих його видів. Проте сьогодні на перший план виходять питання ефективності запровадження окремих видів спеціальних режимів господарювання. Важливим акцентом для реального залучення іноземних інвесторів, для розбудови та відновлення тих чи інших регіонів нашої держави або ж окремих галузей економіки є створення ефективної системи державних гарантій прав цих суб'єктів.

Формулювання цілей та завдань статті. Метою цієї статті є розкриття сутності та змісту механізму державних гарантій прав суб'єктів господарювання в умовах функціонування спеціальних режимів господарювання, а також пошук шляхів для оновлення підходів щодо правового забезпечення механізму державних гарантій. До основних завдань цієї статті слід віднести: 1) аналіз наукових доробок з питань визначення терміну «державні гарантії», визначення їхніх ознак та видів; 2) опрацювання думок правників щодо правової природи державної гарантії; 3) дослідження шляхів концептуального переосмислення підходів до правового регулювання функціонування спеціальних режимів господарювання.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Будь-яка підприємницька діяльність завжди пов'язана з ризиками. Ризиковість – це в цілому невід'ємна ознака підприємництва. Так, статтею 42 ГКУ визначено, що підприємництво – це самос-

тійна, ініціативна, систематична та *на власний ризик* господарська діяльність [1]. У найбільш розумінні «ризиками» – це загроза виникнення непередбачених планами та прогнозами матеріальних і фінансових втрат та збитків або недоодержання очікуваних доходів у ході здійснення підприємницької діяльності. При цьому, як справедливо зауважують окремі вчені, ризик – це не завжди негативне явище [2, с.49].

Якщо говорити детальніше про ті загрози або ризики, з якими повсякчас стикаються сучасні підприємці, то до них можна віднести наступні групи ризиків (за істотними ознаками): перша група – загальні ризики (природні, транспортні, екологічні, політичні); друга група – підприємницькі (майнові, виробничі, торговельні) [3]. Детально зупинятись на аналізі першої групи ризиків ми не будемо, а одразу ж перейдемо до підприємницьких ризиків. Вони виникають у процесі фінансово-господарської діяльності та характеризуються невизначеністю результату будь-якої комерційної угоди. За структурною ознакою ці ризики поділяються на:

1) майнові – пов'язані з імовірністю втрати майна підприємства внаслідок диверсії, крадіжки, перенавантаження технічної та технологічної систем тощо;

2) виробничі ризики – пов'язані зі збитком внаслідок зупинки виробництва, а також впливу певних чинників, які призводять до втрати основних та оборотних засобів (споруд, транспорту, сировини), а також ризики, пов'язані із застосуванням у виробництві нової техніки та технології;

3) торговельні ризики – це ризики, пов'язані зі збитками, які були спричинені затримкою платежів, відмовою в платежі в період транспортування вантажів тощо [3; 4].

Звісно, що для розвитку економічної системи держави розповсюдження підприємництва є вкрай важливим, тому держава створює та закріплює на законодавчому рівні

певні компенсаторні механізми, які здатні обмежити та/або мінімізувати ті чи інші негативні чинники здійснення підприємницької діяльності. Це і механізми підтримки підприємництва, зокрема, малого та середнього підприємництва, це і надання державних гарантій у тих чи інших сферах та інші засоби нівелювання ризиків та загроз у підприємницькій діяльності.

Низка державних гарантій підприємницької діяльності закріплено на рівні Господарського кодексу України. При цьому всі ці механізми витікають із регламентованого статтею 42 Конституції України права кожного на підприємницьку діяльність: гарантується вільний вибір такої діяльності, вільне розпорядження прибутком, забезпечує свободу конкуренції між підприємцями, захищає права споживачів від виявів несумлінної конкуренції та монополізму в будь-яких сферах підприємницької діяльності, здійснює контроль за якістю й безпечністю продукції та всіх видів послуг і робіт. Це право базується на свободі підприємницької діяльності, тобто на реальній можливості здійснення особою на власний розсуд і ризик господарської діяльності, не забороненої законом, з метою одержання прибутку [5].

Підприємництво неможливе без свободи, а якщо і можливе, то воно не може бути мобільним, здатним швидко пристосовуватись до умов ринку, а отже і бути конкурентоздатним. Але якщо воля – усвідомлена необхідність, яка особою реалізується в суспільстві, то необхідно вважати інтереси суспільства, інтереси держави та інших осіб. Беручи на себе тягар турботи про всіх, інколи і без потреби, держава бере на себе обов'язок встановлювати рамки та умови реалізації такої свободи [6, с. 14].

У статті 47 ГК України передбачені загальні гарантії прав підприємців. Зокрема, чітко закріплено, що держава гарантує усім підприємцям, незалежно від обраних ними

організаційних форм підприємницької діяльності, рівні права та рівні можливості для залучення і використання матеріально-технічних, фінансових, трудових, інформаційних, природних та інших ресурсів (ч. 1 ст. 47 ГКУ) [1]. Очевидним є той факт, що підприємство неможливе без залучення і використання матеріально-технічних, фінансових, трудових, інформаційних, природних та інших ресурсів. Тому для забезпечення рівних умов розвитку суб'єктів підприємницької діяльності, незалежно від обраних ними організаційних форм, держава гарантує усім підприємцям рівні права та рівні можливості для залучення цих ресурсів. Зокрема, статтею 9 Закону України «Про інформацію» [7] передбачає право всіх громадян України, юридичних осіб і державних органів на інформацію, тобто надає можливість вільного одержання, використання, поширення та зберігання відомостей, необхідних їм для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів, здійснення завдань і функцій.

У частині 2 статті 47 ГКУ закріплено обов'язок держави щодо забезпечення підприємця матеріально-технічними та іншими ресурсами, що централізовано розподіляються державою, здійснюється з метою виконання підприємцем поставок, робіт чи послуг для пріоритетних державних потреб. Варто зауважити, що значно звузилась сфера централізованого розподілу державою матеріально-технічних ресурсів з моменту запровадження ринкових підходів функціонування національної економічної системи. Система постачання робіт чи послуг підприємцями для забезпечення потреб держави, територіальних громад та об'єднаних територіальних громад регулюється спеціальним Законом України «Про публічні закупівлі» [8]. Відповідно до цього Закону така закупівля може здійснюватися шляхом: відкритих торгів; торгів з обмеженою участю; конкурентного діалогу. При цьому виконавці самостійно

вирішують питання матеріально-технічного забезпечення реалізації укладених договорів. У той же час у деяких галузях централізоване забезпечення ресурсами зберігає актуальність. Так, відповідно до Закону України «Про оборонні закупівлі» [9] гарантовано забезпечення суб'єктів, визначених цим Законом, товарами, роботами і послугами, необхідними для виконання завдань з відсічі збройній агресії та відвернення загроз національній безпеці, незалежності України, її територіальній цілісності і недоторканності, щодо боротьби з тероризмом, усунення обставин, що зумовили необхідність введення надзвичайного стану.

При цьому варто звернути увагу також на те, що державою гарантується недоторканність майна та захист майнових прав підприємця, а також відшкодування збитків (ч.3-5 ст. 47 ГК України). Відповідно до статті 41 Конституції України примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості. Примусове відчуження таких об'єктів з наступним повним відшкодуванням їх вартості допускається лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану [5]. Відповідно до Глави 25 ГК України передбачається обов'язок відшкодувати збитки суб'єкту господарювання, права та законні інтереси якого порушені учасником господарських відносин, який їх порушив. Крім того, загальні положення щодо відшкодування збитків містяться в ст. 623 Цивільного кодексу України та в інших нормативно-правових актах України.

Окремо у статті 147 ГК України прописано гарантії та захист саме майнових прав суб'єктів господарювання. Якщо у статті 133 ГК України йшлося про те, що держава забезпечує рівний захист майнових прав усіх

суб'єктів господарювання, а в статтях 136, 137 ГК України – про захист окремих речових прав (господарського відання, оперативного управління), то частина 1 статті 147 ГК України встановлює загальне правило про те, що майнові права суб'єктів господарювання захищаються законом. Майнові права суб'єктів правовідносин охороняються нормами різних галузей права, зокрема цивільним, кримінальним, адміністративним. Норми господарського права також входять до системи захисних заходів і водночас вони є складовою частиною загальноправового механізму захисту майнових прав суб'єктів правовідносин.

Також ч. 2 цієї статті обмежується право держави щодо вилучення нею у суб'єкта господарювання його майна, яке допускається не інакше як у випадках, на підставах і в порядку, передбачених законом. Наприклад, стаття 346 ЦК України серед підстав припинення права власності називає і такі випадки вилучення майна, як:

а) викуп пам'яток історії і культури, що здійснюється згідно із статтею 352 ЦК України;

б) викуп земельної ділянки у зв'язку із суспільною необхідністю. Порядок вилучення (викупу) земельних ділянок у таких випадках встановлений статтею 350 ЦК України та статтею 149 Земельного кодексу України, а порядок вилучення особливо цінних земель – статтею 150 Земельного кодексу України;

в) викуп нерухомого майна у разі викупу у зв'язку із суспільною необхідністю земельної ділянки, на якій воно розміщене, здійснюється відповідно до статті 351 ЦК України;

г) звернення стягнення на майно за зобов'язаннями власника (наприклад, звернення стягнення на заставлене майно);

д) реквізиція, що здійснюється з додержанням вимог статті 353 ЦК України;

е) конфіскація, що застосовується як санкція за вчинення правопорушення згідно із статтею 354 ЦК України та законом.

Відповідно до ч. 1 ст. 59 КК України конфіскація майна – це примусове безоплатне вилучення у власність держави всього або частини майна, яке є власністю засудженого. Кодексом України про адміністративні правопорушення у п. 4 ст. 24 передбачено, що конфіскація є одним із видів адміністративних стягнень. А в ст. 29 цього Кодексу зазначається, що конфіскація предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення, полягає в примусовій безоплатній передачі цього предмета у власність держави за рішенням суду. Отже, конфіскація майна є видом кримінального покарання і одним із видів адміністративних стягнень, що застосовується виключно за вироком суду.

Під націоналізацією розуміють відчуження (платне або безоплатне) майна з приватної власності фізичних або юридичних осіб у власність держави. Деякі автори зазначають, що націоналізація є цивілізованим способом викупу державою майна у приватного власника в обмеженому ряді випадків. Так, в економіці визначають два погляди щодо можливого визначення націоналізації. Перший – примусовий викуп у власника майна для виконання державою певних функцій (наприклад, держава здійснює будівництво військового об'єкта, і продукція певного підприємства стає стратегічно значимою). Другий підхід – переведення у державну власність цілих галузей економіки для їх повної реорганізації та зняття соціальної напруги (як приклад, наводять діяльність Маргарет Тетчер у вугільній промисловості).

Якщо ж суб'єкту господарювання внаслідок порушення його майнових прав завдані збитки громадянами чи юридичними особами, а також органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, такі

збитки відшкодовуються відповідно до закону. Згідно із статтею 22 ЦК України збитками є: втрати, яких особа зазнала у зв'язку зі знищенням або пошкодженням речі, а також витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права (реальні збитки); доходи, які особа могла б реально одержати за звичайних обставин, якби її право не було порушене (упущена вигода).

За загальним правилом, встановленим частиною 3 статті 22 ЦК України, збитки відшкодовуються у повному обсязі. Проте договором або законом може бути передбачено відшкодування у меншому або більшому розмірі.

Статтею 20 ГК України зазначає способи, у які захищаються право власності та інші майнові права суб'єкта господарювання. Відповідно до частини 2 зазначеної статті права та законні інтереси суб'єктів господарювання захищаються шляхом: визнання наявності або відсутності прав; визнання повністю або частково недійсними актів органів державної влади та органів місцевого самоврядування, актів інших суб'єктів, що суперечать законодавству, ущемлюють права та законні інтереси суб'єкта господарювання або споживачів; визнання недійсними господарських угод з підстав, передбачених законом; відновлення становища, яке існувало до порушення прав та законних інтересів суб'єктів господарювання; припинення дій, що порушують право або створюють загрозу його порушення; присудження до виконання обов'язку в натурі; відшкодування збитків; застосування штрафних санкцій; застосування оперативного-господарських санкцій; застосування адміністративно-господарських санкцій; установлення, зміна і припинення господарських правовідносин; іншими способами, передбаченими законом.

Важливим у процесі регулювання господарської діяльності є стимулювання інно-

ваційної діяльності, яке здійснюється різними засобами, серед яких чільне місце посідають державні гарантії для її суб'єктів, зокрема: щодо підтримки інноваційних програм і проектів, спрямованих на забезпечення публічних інтересів (реалізацію економічної та соціальної політики держави, а також на створення і розвиток суб'єктів інфраструктури інноваційної діяльності); щодо охорони та захисту прав інтелектуальної власності, захисту від недобросовісної конкуренції у сфері інноваційної діяльності; щодо вільного доступу до інформації, необхідної для прийняття рішення про започаткування такої діяльності (про пріоритети державної економічної та соціальної політики, про інноваційні потреби та результати науково-технічної діяльності, за винятком закритих видів інформації, що охороняються законом); щодо підтримки інноваційної діяльності в кадровому забезпеченні (підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів у сфері здійснення інноваційної діяльності). Державні гарантії інноваційної діяльності закріплені у статті 329 ГК України, а також спеціальному законодавстві [1].

Державні гарантії інноваційної діяльності реалізуються шляхом формування і реалізації державних, галузевих, регіональних і місцевих інноваційних програм, створення нормативно-правової бази та економічних механізмів для підтримки і стимулювання інноваційної діяльності, захисту прав та інтересів суб'єктів інноваційної діяльності, фінансової підтримки виконання інноваційних проектів, стимулювання комерційних банків та інших фінансово-кредитних установ, що кредитують виконання інноваційних проектів, встановлення пільгового оподаткування суб'єктів інноваційної діяльності, підтримки функціонування і розвитку сучасної інноваційної інфраструктури.

Звісно ж будь-яка підприємницька діяльність практично неможлива без інвестицій.

І тут пріоритетним є залучення якраз іноземних інвестицій. Це завдання є важливим не тільки для нашої держави і української економіки, але й для багатьох держав світу. При цьому приплив іноземних інвестицій можливий при наданні гарантій здійснення іноземних інвестицій з боку держави. Вони передбачені, зокрема, й статтею 397 ГК України: з метою забезпечення стабільності правового режиму іноземного інвестування встановлюються такі гарантії для іноземних інвесторів:

- застосування державних гарантій захисту іноземних інвестицій у разі зміни законодавства про іноземні інвестиції;
- гарантії щодо примусового вилучення, а також від незаконних дій органів влади та їх посадових осіб;
- компенсація і відшкодування збитків іноземним інвесторам;
- гарантії у разі припинення інвестиційної діяльності;
- гарантії переказу прибутків та використання доходів від іноземних інвестицій;
- інші гарантії здійснення інвестиційної діяльності.

Держава гарантує захист інвестицій незалежно від форм власності, а також іноземних інвестицій. Захист інвестицій забезпечується законодавством України, а також міжнародними договорами України. Інвесторам, у тому числі іноземним, забезпечується рівноправний режим, що виключає застосування заходів дискримінаційного характеру, які могли б перешкодити управлінню інвестиціями, їх використанню та ліквідації, а також передбачаються умови і порядок вивозу вкладених цінностей і результатів інвестицій. Захист інвестицій – це комплекс організаційних, технічних та правових заходів, спрямованих на створення умов, які сприяють збереженню інвестицій, досягненню цілі внесення інвестицій, ефективній діяльності об'єктів інвестування та реінвестування, за-

хисту законних прав та інтересів інвесторів, у тому числі права на отримання прибутку (доходу) від інвестицій.

Поняття «примусове вилучення» (сінонім – експропріація) у спеціальній літературі та міжнародно-правових документах тлумачать широко. Так, Сеульська конвенція 1985 р. про заснування багатостороннього агентства з гарантій інвестицій (п. II п. «а» ст. 11) під експропріацією або аналогічними заходами розуміє будь-яку законодавчу дію або адміністративну дію чи бездіяльність, що виходить від приймаючої держави, у результаті якої інвестор позбавляється права власності щодо свого капіталовкладення, контролю над ним або суттєвого доходу від такого капіталовкладення, за винятком загальнозастосовних заходів недискримінаційного характеру, які звичайно вживаються державами з метою регулювання економічної діяльності на своїй території. Абзац 1 частини 2 статті 19 Закону України «Про інвестиційну діяльність» видами примусових вилучень називає націоналізацію, реквізицію та заходи, тождешні за наслідками. До останніх, які у спеціальній літературі отримали назву непрямой або «повзучої» націоналізації, можна віднести блокування банківських рахунків, заборону переказування іноземної валюти за кордон, надмірне чи багаторазове оподаткування тощо.

Примусові вилучення іноземних капіталовкладень становлять суверенне право держави та є правомірними з точки зору міжнародного права. Право держави на примусові вилучення визнане у ряді міжнародно-правових документів: у резолюціях Генеральної Асамблеї ООН, у Керівних вказівках Світового Банку з регулювання прямих іноземних інвестицій 1992 року тощо. За змістом укладених Україною двосторонніх інвестиційних угод примусові вилучення є правомірними, якщо вони: а) здійснюються в публічних інтересах; б) не є дискримінаційними

та застосовуються в установленому законом порядку; в) супроводжуються виплатою компенсації.

Також у статті 404 ГК України закріплено державні гарантії інвестицій у спеціальній (вільній) економічній зоні. Цією нормою закріплено, що суб'єктам господарювання спеціальної (вільної) економічної зони держава гарантує право на вивіз прибутку та інвестицій як за межі зони, так і за межі України в порядку, встановленому відповідним законом. Такий порядок передбачено законодавством про інвестиційну діяльність. Захист інвестицій забезпечується законодавством України, договорами України, а також договорами України з іноземними державами. Інвесторам, у тому числі іноземним, забезпечується рівноправний режим, який виключає застосування способів дискримінаційного характеру, що могли б заважати управлінню інвестиціями, їх використанню і ліквідації, а також передбачаються умови і порядок вивозу вкладених цінностей та результатів інвестицій.

Важливим сегментом у системі державних гарантій є державні гарантії учасників господарських відносин в умовах дії спеціального режиму господарювання. Розділом 8 Господарського кодексу України запроваджуються як пільгові, так і обмежувальні спеціальні режими господарювання, а також пільгово-обмежувальні спеціальні режими господарювання.

Статтею 418 ГК України закріплено імперативну норму: запровадження спеціальних режимів господарювання, не передбачених цим Кодексом, якими встановлюється обмеження прав суб'єктів господарювання, не допускається. Отже, запровадження певного спеціального режиму господарювання, який встановлює обмеження прав суб'єктів господарювання, повинно передбачатися нормами Господарського кодексу України. Якщо дослівно цю норму тлумачити, то мо-

жна дійти висновку, що мова йде виключно про будь-які обмеження прав суб'єктів господарювання. Тобто у разі розширення прав суб'єктів господарювання запровадження спеціального режиму можливе. Фактично йдеться про дію закону в часі: коли і за яких умов можлива зворотна дія господарського закону в часі.

У частині 2 цієї статті встановлено, що держава гарантує суб'єктам господарювання та іншим учасникам господарських відносин право на звернення до суду за захистом їх майнових та інших прав від незаконного обмеження в умовах будь-якого спеціального режиму господарювання, передбаченого цим Кодексом. Спеціальним законодавством щодо окремих спеціальних режимів господарювання встановлюються гарантії для суб'єктів господарювання на судовий захист порушених прав. Причому таке право гарантується в разі незаконного обмеження прав учасників господарських відносин в умовах спеціального режиму господарювання.

Що стосується самої категорії «гарантії». Вона трактується досить неоднозначно. Якщо вести мову про правові гарантії – ця проблематика досліджується фахівцями у галузі теорії права та галузевих наук. Визначення правових гарантій здійснюється як у рамках широкого підходу (їх застосовують до системи права та законодавства, стану юридичної науки, рівня правосвідомості (В. С. Нерсисянц)), так і вузького (за якого їх розуміють як передбачені законодавством спеціальні способи, засоби, заходи, спрямовані на забезпечення законності (П. М. Рабінювич), прав та законних інтересів суб'єктів (О. В. Пабат, О. Є. Олефіренко), правомірної поведінки учасників суспільних відносин (П. О. Недбайло).

У вузькому значенні правові гарантії слід розуміти як сукупність норм об'єктивного права, що забезпечують реалізацію, охорону, захист і відновлення

суб'єктивних прав та законних інтересів суб'єктів права. У широкому значенні правові гарантії передбачають також системне та послідовне закріплення норм об'єктивного права у відповідних джерелах, їх однозначне тлумачення та ефективне застосування. Система гарантій суб'єктивних прав та законних інтересів охоплює, з одного боку, сукупність суб'єктивних прав (або законних інтересів), що гарантуються, та, з іншого, систему норм об'єктивного права, що забезпечують їх реалізацію, охорону, захист і відновлення.

Обґрунтовано, що господарсько-правові гарантії входять до системи правових гарантій та мають специфічні ознаки: 1) спрямовані на реалізацію, охорону, захист і відновлення прав та законних інтересів суб'єктів господарювання та інших учасників господарських правовідносин; 2) закріплюються у нормах господарського права; 3) спрямовані на додержання законності та утвердження правопорядку у сфері господарювання.

Класифіковано правові гарантії: 1) за критерієм функціонального призначення - на гарантії реалізації, охорони, захисту та відновлення суб'єктивних прав та законних інтересів; 2) за критерієм типу правових норм-гарантій - на матеріально-правові гарантії та процесуально-правові гарантії; 3) за критерієм учасника господарських правовідносин, право якого гарантується-на гарантії прав суб'єктів господарювання, споживачів, органів державної влади та місцевого самоврядування, громадян та організацій, які виступають засновниками суб'єктів господарювання чи здійснюють щодо них організаційно-господарські повноваження на основі відносин власності [10, с. 7].

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Сьогодні важливою є робота щодо перегляду системи державних гарантій підприємницької діяльності як в цілому, так і у сфері функціонування спеціальних режимів господарювання.

Необхідно виробити чітку стратегію запровадження тих чи інших видів спеціальних режимів господарювання у повоєнний період. Також важливим є вивчення ефективності тих чи інших державних гарантій та їх вплив на функціонування спеціальних режимів господарювання, і особливо на зростання обсягів іноземних інвестицій.

Література:

1. *Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 05.06.2023).
2. Ю.В. Тюленева *Визначення категорії «ризик підприємницької діяльності» як основа ефективної діяльності підприємств. Економічний вісник НТУУ «КПІ».* 2009. С.45-50. URL: https://economy.kpi.ua/files/files/76_kpi_2009.pdf#page=43 (дата звернення: 05.06.2023).
3. А. А. Жигір *Різновиди підприємницьких ризиків та їх класифікація Ефективна економіка.* 2012. № 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1063> (дата звернення: 05.06.2023).
4. В.В. Резнікова, І.М. Кравець. *Класифікація ризиків у підприємстві. Перші наукові читання пам'яті академіка В.К. Мамутова 8 лютого 2019 року : матеріали круглого столу.* Київ, 2019. С. 101-105.
5. *Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#top> (дата звернення: 05.06.2023).
6. Яковлев Ю. В. *Суб'єкти підприємницької діяльності – товариства на вірі : монографія.* Одеса: Удача, 2002. 181 с.
7. *Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення: 05.06.2023).
8. *Про публічні закупівлі: Закон України від 25 грудня 2015 р. №922-VIII* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text> (дата звернення: 05.06.2023).
9. *Про оборонні закупівлі: Закон України 17 липня 2020 р. № 808-IX* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/808-20#top> (дата звернення: 05.06.2023).
10. Войнарівський М.М. *Гарантії прав та законних інтересів суб'єктів господарювання при*

застосуванні адміністративно-господарських санкцій : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04. Одеса, 2014. 22 с.

References:

1. *Hospodars'kyi kodeks Ukrainy vid 16.01.2003 № 436-IV.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (data zvernennya: 05.06.2023).

2. YU.V. Tyulenyeva *Vyznachennya katehoriyi «ryzyk pidpryyemnyts'koyi diyal'nosti» yak osnova efektyvnoyi diyal'nosti pidpryyemstv. Ekonomichnyy visnyk NTUU «KPI».* 2009. S.45-50. URL: https://economy.kpi.ua/files/files/76_kpi_2009.pdf#page=43 (data zvernennya: 05.06.2023).

3. A. A. Zhyhir' *Riznovydy pidpryyemnyts'kykh ryzykiv ta yikh klasyfikatsiya Efektyvna ekonomika.* 2012. № 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1063> (data zvernennya: 05.06.2023).

4. V.V. Reznikova, I.M. Kravets'. *Klasyfikatsiya ryzykiv u pidpryyemnytstvi. Pershi naukovyi chytannya pam'yati akademika V.K. Mamutova 8 lyutoho 2019 roku : materialy kruhloho stolu.* Kyiv, 2019. S. 101-105.

5. *Konstytutsiya Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 28 chervnya 1996 r. № 254k/96-VR* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#top> (data zvernennya: 05.06.2023).

6. Yakovlyev YU. V. *Sub'yekty pidpryyemnyts'koyi diyal'nosti – tovarystva na viri : monohrafiya.* Odesa: Udacha, 2002. 181 s.

7. *Pro informatsiyu: Zakon Ukrainy vid 2 zhovtnya 1992 r. № 2657-XII* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (data zvernennya: 05.06.2023).

8. *Pro publichni zakupivli: Zakon Ukrainy vid 25 hrudnya 2015 r. №922-VIII* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text> (data zvernennya: 05.06.2023).

9. *Pro oboronni zakupivli: Zakon Ukrainy 17 lypnya 2020 r. № 808-IX* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/808-20#top> (data zvernennya: 05.06.2023).

10. *Voynarivs'kyi M.M. Harantiyi prav ta zakonnykh interesiv sub'yektiv hospodaryuvannya pry zastosuvanni administratyvno-hospodars'kykh sanktsiy : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.04.* Odesa, 2014. 22 s.

Sieriebriak S. Reconsidering approaches to understanding. Article.

The article is devoted to the issue of determining the content of state guarantees for business entities when introducing special business regimes. The author has detailed and analyzed the system of regulatory and legal support for guaranteeing the rights of business entities both in general and in connection with the introduction of special management regimes. In the conditions of a full-scale war on the territory of Ukraine, taking into account the predicted difficult post-war recovery period for the economy of our country, the mechanism of state guarantees is the "trigger" that can bring the economic system to the pre-war level. Based on the analysis of economic legislation, the works of Ukrainian researchers - specialists in the specified field, the actual situation of economic entities in today's conditions, as well as the correlation of the effectiveness of the introduction of special legal economic regimes, conclusions were drawn about the need to revise certain foundations of economic legislation.

The author emphasized the importance of rethinking the system of state guarantees of the rights of economic entities, both in terms of the implementation of entrepreneurial activities in general, and in the sphere of the functioning of special economic regimes. It is proposed to develop a clear strategy for the introduction of certain types of special management regimes in the post-war period. It is also important to study the effectiveness of certain state guarantees and their impact on the functioning of special economic regimes, and especially on the growth of foreign investment volumes.

Defects of normative and legal regulation in Ukrainian legislation are revealed: there is no definition of basic concepts and their consolidation at the legislative level. Amendments to the legislation in this area are proposed, in particular, regarding the improvement of the mechanism for the introduction of state guarantees.

Keywords: legal regime; special legal regime; state guarantees; business entities; entrepreneurship.

Авторська довідка:

Серєбряк Станіслав Вадимович кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри Правознавства СЛУ ім.В.Даля, м.Київ, ORCID ID 0000-0001-7207-594X

Стаття надійшла до редакції: 19 травня 2023 р.